

14. Türkçede “henüz, hâlâ, hâlen, daha” Zarflarının Anlamsal ve İşlevsel Kullanımları ile Rusçaya Çeviri Sorunları ¹

Sevinç ÜÇGÜL ² & Mehtap YILMAZ ³

APA: Üçgül, S. & Yılmaz, M. (2026). Türkçede “henüz, hâlâ, hâlen, daha” Zarflarının Anlamsal ve İşlevsel Kullanımları ile Rusçaya Çeviri Sorunları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (51), 210-238. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.19480409>

Öz

Zarflar, dilde eylem, durum ve süreçlerin zamansal, niteliksel ve niceliksel boyutlarını belirleyerek anlatının temel yükünü taşıyan sözcük türlerinden biridir. Türkçede zarfların üretim olanakları, kullanım çeşitliliği ve bağlama duyarlı işlevleri, bu sözcükleri hem anlamsal hem de işlevsel açıdan son derece önemli kılmaktadır. Bununla birlikte, zarfların dilsel bir kategori olarak kullanımında, özellikle sıfatlar, modal ifadeler ve edatlarla karıştırılması, ayrıca işlevsel ve anlamsal sınırlarının her zaman açık biçimde tanımlanamaması çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkçede benzer anlamsal alanları paylaşan *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının anlamsal ve işlevsel özelliklerini ortaya koymak ve bu özelliklerin Rusçaya çeviri sürecinde ne tür sorunlara neden olduğunu incelemektir. Çalışmada çağdaş Türk edebiyatından seçilen örnekler derlem temelli bir yaklaşımla ele alınmış, bu zarfların kullanım sıklıkları, bağlamsal işlevleri ve anlatı içindeki rolleri analiz edilmiştir. Ayrıca, Türkçe metinler ile bunların Rusça çevirileri karşılaştırılarak, bu zarfların çeviride anlam daralması, örtük telafi ya da eksiltme yoluyla aktarılması gibi sorunlar değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının Türkçede yalnızca zaman bildiren unsurlar olarak değil, aynı zamanda anlatı ritmini ve beklenti düzeyini belirleyen işlevsel öğeler olarak kullanıldığını, Rusçaya çeviri sürecinde ise bu çok katmanlı yapının çoğu zaman indirgenerek aktarıldığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Türkçe zarflar, *henüz, hâlâ, hâlen, daha*, anlamsal ve işlevsel kullanım, Rusçaya çeviri, çeviri sorunları, bağlam, derlem analizi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / İthenticate / İntihal, Oran: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 14.11.2025-**Kabul Tarihi:** 08.04.2026-**Yayın Tarihi:** 09.04.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.19480409>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü / Professor, Erciyes University, Faculty of Literature, Department of Russian Language and Literature (Kayseri, Türkiye) **e-posta:** sevinc@erciyes.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-0916-0601> **ROR ID:** <https://ror.org/047g8vk19> **ISNI:** 0000 0001 2331 2603

Crossref Funder ID: 501100003062

³ Dr. Öğr. Üyesi, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi Asya ve Afrika Çalışmaları Enstitüsü / Institute of Asian and African Studies, Lomonosov Moscow State University (Moskova, Rusya) **e-posta:** yilmazm@my.msu.ru **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0007-1022-0233> **ROR ID:** <https://ror.org/010pmpe69> **ISNI:** 0000 0001 2342 9668

Crossref Funder ID: 501100016971

Семантические и функциональные употребления наречий «henüz, hâlâ, hâlen, daha» в турецком языке и проблемы их перевода на русский язык

Аннотация

Наречия занимают особое место в языковой системе, поскольку они определяют временные, качественные и количественные характеристики действия, состояния и процесса, играя важную роль в организации высказывания. В турецком языке богатство способов образования наречий, их функциональная гибкость и зависимость от контекста придают им особую семантическую и прагматическую значимость. Вместе с тем в употреблении наречий нередко возникают трудности, связанные с их смешением с прилагательными, модальными словами и послелогоми, а также с недостаточной четкостью разграничения их функциональных и семантических свойств. Целью данного исследования является анализ семантических и функциональных особенностей турецких наречий *henüz, hâlâ, hâlen, daha*, а также выявление проблем их перевода на русский язык. Материалом исследования послужили примеры из произведений современной турецкой художественной литературы, проанализированные с опорой на корпусные и контекстуальные методы. В рамках работы сопоставляются турецкие оригинальные тексты и их русские переводы, что позволяет выявить случаи семантического сужения, имплицитной компенсации и опущения указанных наречий в переводе. Результаты анализа показывают, что наречия *henüz, hâlâ, hâlen, daha* в турецком языке выполняют не только временную, но и дискурсивную и прагматическую функцию, влияя на ритм повествования и выражение ожидания. В процессе перевода на русский язык эта многоуровневая структура часто упрощается, что приводит к частичной утрате смысловых и стилистических нюансов оригинального текста.

Ключевые слова: наречия турецкого языка, *henüz, hâlâ, hâlen, daha*, семантика и функция; перевод на русский язык, проблемы перевода, контекст, корпусный анализ.

Semantic and Functional Uses of The Adverbs “henüz, hâlâ, hâlen, daha” in Turkish and Problems in Their Translation into Russian ⁴

Abstract

Adverbs constitute an essential part of language as they play a crucial role in expressing temporal, qualitative, and quantitative characteristics of actions, states, and processes. In Turkish, the richness of adverb formation and the flexibility of their contextual usage make adverbs particularly significant from both semantic and functional perspectives. However, adverbs are often confused with adjectives, modal expressions, or postpositions, and their functional and semantic boundaries are not always clearly defined. These issues become especially evident in the translation process and in teaching Turkish as a foreign language. This study focuses on the Turkish adverbs *henüz*, *hâlâ*, *hâlen*, and *daha*, which share overlapping semantic domains but differ significantly in their contextual and functional usage. The aim of the study is to analyze the semantic and functional properties of these adverbs in contemporary Turkish literary texts and to identify the problems encountered in their translation into Russian. The research is based on a corpus-driven and comparative approach, drawing on examples from modern Turkish literary works and their published Russian translations. The findings demonstrate that although these adverbs are often treated as near-synonyms in dictionaries, they perform distinct pragmatic and discourse-related functions in actual usage, such as expressing incompleteness, continuity, expectation, and narrative progression. In Russian translations, these functions are frequently simplified, implicitly compensated for, or omitted altogether, leading to semantic reduction and stylistic loss. The study argues that these adverbs should be regarded not merely as temporal markers but as discourse-structuring elements, a perspective that is crucial for both translation studies and the teaching of Turkish as a foreign language.

Keywords: Turkish adverbs; *henüz*, *hâlâ*, *hâlen*, *daha*; semantic and functional usage; context; corpus-based analysis; translation into Russian, translation problems

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin /Ithenticate, Rate: %1

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 14.11.2025- **Acceptance Date:** 08.04.2026-

Publication Date: 09.04.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.19480409>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Zarflar, bir dilde eylem ve durumların zamansal, niteliksel ve söylemsel boyutlarını belirleyen temel dilsel birimler arasında yer almaktadır. Özellikle zaman zarfları, yalnızca eylemin gerçekleşme zamanını değil, aynı zamanda süreklilik, tamamlanmamışlık ve beklenti gibi anlam katmanlarını da ifade ederek anlatının yapısını biçimlendirmektedir.

Bu çalışmayı yapmaya sevk eden temel nedenlerden biri, özellikle *henüz, hâlâ, hâlen, daha* gibi benzer anlamsal alanları paylaşan zarfların, anlam yakınlıklarına rağmen bağlama göre farklı işlevler üstlenmeleri ve bu farklılıkların hem doğru kullanımda hem de yabancı dillere çeviri sürecinde güçlükler yaratmasıdır. Bu zarflar, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde olduğu kadar, Rusçaya çeviri sürecinde de anlam daralması, örtük telafi ya da eksiltme gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bu durum, zarfların yalnızca zaman belirten sözcükler olarak değil, aynı zamanda anlatı ritmini ve beklenti düzeyini belirleyen işlevsel unsurlar olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmada, edebî metinlerden alınan örnekler temelinde *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının anlamsal ve işlevsel özellikleri incelenmekte, ayrıca bu zarfların Rusçaya çevrilmiş örnekleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi yoluyla çeviri sürecinde ortaya çıkan sorunlar ortaya konulmaktadır. Çalışmanın materyalini, çağdaş Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından Sabahattin Ali'nin *Kurtla Kuzu* (2014) adlı eseri (Rusçası: *Волк и ягнёнок*, çev. R. Fiş), Aziz Nesin'in *Gol Kırak* (1973) adlı eseri (Rusçası: *Король футбола*, çev. A. Sverçevskaya ve V. Feonova), Nermin Bezmen'in *Kurt Seyt ve Shura* (1994) adlı romanı (Rusçası: *Курт Сеут и Шюра*), Orhan Kemal'in *Kitap Satmaya Dair* adlı eseri (Rusça çevirileri: R. Fiş ve İ. Peçenev), Elif Şafak'ın *Havva'nın Üç Kızı* (2016) adlı romanı (Rusça çevirileri: E. Bolşepalova) ile Orhan Pamuk'un *Kar* (2012) ve *Kafamda Bir Tuhaflık* (2014) adlı eserleri (Rusça çevirileri: A. Avrutina) oluşturmaktadır. İncelemede, seçilen cümlelerin Rusça yayımlanan baskılarındaki karşılıkları esas alınarak, zarfların çeviride nasıl aktarıldığı ve hangi durumlarda anlamsal ya da işlevsel kayıplara uğradığı değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, zaman zarflarının yalnızca zamansal birer belirteç olarak değil, aynı zamanda söylemsel ve pragmatik işlevler üstlenen dilsel birimler olarak ele alınması gerektiği varsayımına dayanmaktadır. *Henüz, hâlâ, hâlen, daha* gibi zarflar, eylemin gerçekleşme zamanını belirtmenin ötesinde, anlatı içinde beklenti, süreklilik ve süreç algısı oluşturmaktadır. Bu tür örtük anlam katmanları, özellikle çeviri sürecinde doğrudan karşılık bulmakta zorlanmakta ve çoğu zaman anlam daralmasına ya da eksiltmeye uğramaktadır. Zaman zarflarının söylemsel ve pragmatik işlevleri ile bu işlevlerin çeviri sürecinde anlam kaybı ya da örtük telafiye uğraması, dilbilimsel çeviri kuramı ve karşılaştırmalı çeviri çalışmaları literatüründe tartışılan temel konular arasında yer almaktadır (Catford, 1965; Baker, 2011; Комиссаров, 1990). Bu bağlamda çalışma, anlamsal örtüşme ile işlevsel ayrışma arasındaki ilişkiyi esas alarak, zarfların bağlama duyarlı yapısını ön plana çıkarmaktadır. İnceleme, betimleyici dilbilim ile karşılaştırmalı çeviri yaklaşımını bir araya getirerek, zaman zarflarının çok katmanlı yapısının hedef dile aktarımındaki sorunları görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, betimleyici ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla yürütülmüş olup nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı bir incelemeye dayanmaktadır. Araştırmanın temelini, Türkçede *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının anlamsal ve işlevsel kullanım özelliklerini ortaya koymak ve bu özelliklerin Rusçaya çeviri sürecinde nasıl yansıtıldığını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek oluşturmaktadır.

Veri kaynağı ve derlem oluşturma

Çalışmanın veri tabanını, çağdaş Türk edebiyatının farklı dönem ve üsluplarını temsil eden eserlerden seçilmiş metinler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Nermin Bezmen, Orhan Kemal, Elif Şafak ve Orhan Pamuk’un eserleri incelenmiş, söz konusu eserlerin Rusça yayımlanmış çevirileriyle karşılaştırma yapılmıştır. Metinlerin seçilmesinde, hem Türkçede özgün kullanım çeşitliliğini yansıtması hem de Rusçaya çevrilmiş olmaları temel ölçüt olarak alınmıştır.

İnceleme sürecinde, her bir eserde *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının geçtiği tüm bağlamlar tespit edilerek bir çalışma derlemi oluşturulmuştur. Derlem, yalnızca sözcük düzeyinde değil, bağlam ve cümle bütünlüğü dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Böylece zarfların hangi işlevle, hangi anlamsal çerçevede ve ne tür sözdizimsel yapılarda kullanıldığı belirlenmiştir.

Derlem taraması ve sıklık analizi

Zarfların kullanım sıklıklarını ve dağılımını belirlemek amacıyla, seçilen metinler üzerinde derlem temelli tarama yapılmıştır. Bu aşamada, *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının her birinin metinlerde kaç kez geçtiği, hangi bağlamlarda yoğunlaştığı ve hangi işlevlerle kullanıldığı tespit edilmiştir. Sıklık verileri, zarfların Türkçedeki göreceli kullanım ağırlıklarını ortaya koymak amacıyla nicel bir gösterge olarak değerlendirilmiş, ancak analiz yalnızca sayısal sonuçlarla sınırlı tutulmamıştır.

Sıklık analizi, özellikle *daha* zarfının çok işlevli yapısı nedeniyle, zaman zarfı, karşılaştırma zarfı ve nicelik belirteci gibi farklı kullanımının birbirinden ayrıştırılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle, yalnızca sözcüğün tekrar sayısı değil, hangi anlamsal ve işlevsel bağlamda kullanıldığı da dikkate alınmıştır.

Anlamsal ve işlevsel sınıflandırma

Derlemden elde edilen örnekler, zarfların üstlendikleri işlevlere göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada özellikle zaman belirleme, süreklilik, tamamlanmamışlık, başlangıç aşaması, tekrar ve karşılaştırma gibi temel işlevler esas alınmıştır. Her bir zarfın, bağlama bağlı olarak birden fazla işlev üstlenebildiği durumlar ayrıca değerlendirilmiş ve bu tür kullanımlar, Türkçedeki anlamsal esnekliğin göstergesi olarak ele alınmıştır.

Bu aşamada, sözlük verileri ve tanımlayıcı kaynaklar yardımcı unsur olarak kullanılmış, ancak analiz,

esas olarak edebî metinlerdeki gerçek kullanım örneklerine dayandırılmıştır. Böylece sözlük tanımları ile bağlamsal kullanım arasındaki örtüşme ve ayrışma noktaları da dolaylı olarak gözlemlenmiştir.

Karşılaştırmaı çeviri incelemesi

Çalışmanın karşılaştırmaı boyutunda, Türkçe özgün metinlerde tespit edilen örnekler ile bunların Rusça çevirilerindeki karşılıkları eşleştirilmiştir. Bu karşılaştırma sürecinde, zarfların Rusçaya hangi dilsel araçlarla aktarıldığı, hangi durumlarda örtük biçimde telafi edildiğı ve hangi bağlamlarda tamamen çevrilmeden bırakıldığı incelenmiştir.

Çeviri incelemesi sırasında, yalnızca birebir sözcük karşılıkları değil, anlamın cümle düzeyinde nasıl yeniden kurulduğı da dikkate alınmıştır. Böylece çeviride ortaya çıkan anlam daralması, işlev kaybı ya da üslup farklılıkları değerlendirilmiş ve bu sorunların, çevirmen tercihindan ziyade Türkçe ve Rusça arasındaki yapısal farklılıklardan kaynaklandığı durumlar özellikle vurgulanmıştır.

Yöntemin sınırları

Bu çalışma, belirli sayıda edebî metne dayalı bir derlem üzerinden yürütölmüş olup, elde edilen bulgular incelenen metinlerle sınırlıdır. Bununla birlikte, seçilen eserlerin farklı yazar, dönem ve üslup özelliklerini temsil etmesi, sonuçların genellenebilirliğini artırmaktadır. Çalışmanın amacı, söz konusu zarfların tüm olası çeviri karşılıklarını kapsamlı biçimde ortaya koymaktan ziyade, çeviri sürecinde karşılaşılan temel sorunları örnekler üzerinden görünür kılmaktır.

Çalışmada ele alınan *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının anlamsal ve işlevsel kullanımını belirlemek amacıyla birden fazla veri kaynağı ve analiz aracı birlikte kullanılmıştır. Öncelikle bu kelimelerin tarihsel ve bağlamsal kullanımını tespit edebilmek için “Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü” olarak bilinen TANIKLI TÜRKÇE SÖZLÜK (LEHÇEDİZ) veri tabanında tarama yapılmıştır (<https://lehcediz.com/>). Bu sözlük, Türk edebiyatının tarihsel ve çağdaş metinlerine dayanan kapsamlı bir veri tabanı olup, bünyesinde yer alan metinlerdeki sözcük ve sözcük gruplarını bağlamlarıyla birlikte anlamlandırarak sınıflandırmaktadır. Bu yönüyle sözlük, zarfların yalnızca tanımsal değil, gerçek kullanım örnekleri üzerinden değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

Söz konusu zarfların kullanım sıklıklarını ve metin içindeki dağılımlarını belirlemek amacıyla, çalışmada incelenen eserler üzerinde AntConc 3.2.4 (Anthony, 2023) yazılımı kullanılmıştır. Metinler düz metin (.txt) formatına dönüştürölerek programa aktarılmış; “Word List” modölü aracılığıyla ilgili zarfların frekans verileri elde edilmiş, “Concordance (KWIC)” çıktıları üzerinden ise bağlam içi kullanımları incelenmiştir. Bu aşamada Veri Yönetimli Öğrenme (VYÖ) yaklaşımı benimsenmiş; her bir zarfın farklı bağlamlardaki kullanımları nicel olarak tespit edilmekle birlikte analiz yalnızca sayısal verilerle sınırlandırılmamıştır. Elde edilen sıklık verileri, zarfların hangi işlevsel alanlarda yoğunlaştığını ortaya koymak amacıyla nitel bağlam çözümlemesiyle birlikte değerlendirilmiştir. Böylece çalışma, nicel frekans verileri ile söylem temelli işlevsel incelemeyi bir arada ele alan bütüncöl

bir yöntem izlemiştir.

Anlamsal ve işlevsel çözümlemenin başlangıç noktasını oluşturmak üzere, ilk aşamada TDK Türkçe Sözlükleri esas alınarak *henüz, hâlâ, hâlen, daha* sözcüklerinin sözlük anlamları ve açıklamaları incelenmiştir. Bu inceleme, sözlük tanımları ile edebî metinlerdeki bağlamsal kullanım arasındaki örtüşme ve ayrışma noktalarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

TDK'ye göre **henüz**, Farsça kökenli bir zarf olup “az önce, daha” ve “hâlâ” anlamlarıyla tanımlanmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızları taramalarında ise özellikle Doğu Trakya yerli ağızında “henüz, biraz önce” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. **Hâlâ**, Arapça kökenli bir zarf olup “şimdiye kadar, o zamana kadar, hâlen, henüz” anlamlarını taşımaktadır. Ağız araştırmalarında ve deyimsel kullanımlarda (*Hâlâ o masal*) bu zarfın süreklilik ve değişmezlik vurgusu taşıdığı dikkat çekmektedir. **Hâlen** ise yine Arapça kökenli olup “içinde bulunulan zamanda” ve “hâlâ” anlamlarıyla tanımlanmakta olup daha çok yazılı ve resmî dilde tercih edilen bir kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir.

Daha zarfı, TDK sözlüklerinde çok işlevli bir yapı olarak tanımlanmakta ve “henüz”, “var olana ek olarak”, “karşılaştırma ve üstünlük” gibi farklı anlam alanlarına işaret etmektedir. Ayrıca *daha bir, daha da, dahası* gibi birleşik yapılarda da kullanımı dikkat çekicidir. Etimoloji sözlüğü verilerine göre bu kelimenin kökeni, Uygurca Maniheist metinlere kadar uzanmakta ve tarihsel süreç içinde bağlaç ve zarf işlevlerini birlikte üstlendiği görülmektedir.

Sözlük tanımları incelendiğinde, bu dört zarfın anlam alanlarının büyük ölçüde örtüştüğü ve eşanlamlılık ilişkisi içinde değerlendirilebileceği izlenimi doğmaktadır. Ancak edebî metinlerdeki bağlamsal kullanımlar, bu zarfların her zaman birbirinin yerine geçemediğini, özellikle zaman, süreklilik, tamamlanmamışlık ve beklenti gibi işlevlerde ince anlam ayrımlarının ortaya çıktığını göstermektedir. Bu nedenle, çalışmada sözlük tanımları yalnızca bir çıkış noktası olarak ele alınmış ve esas değerlendirme, gerçek kullanım örnekleri ve çeviri karşılaştırmaları üzerinden yapılmıştır.

Zarfların anlamsal ve işlevsel sınıflandırılması

Bu çalışmada ele alınan *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarfları, sözlük tanımlarında büyük ölçüde örtüşen anlam alanlarına sahip görünmekle birlikte, edebî metinlerdeki gerçek kullanımları incelendiğinde farklı anlamsal ve işlevsel kategoriler altında değerlendirilebilmektedir. Derlemeden elde edilen örnekler doğrultusunda söz konusu zarflar, temel olarak aşağıdaki işlevsel başlıklar altında sınıflandırılmıştır: (Tablo 1: “Henüz – hâlâ – hâlen – daha” Zarflarının Temel İşlevleri)

Tablo 1.

Zarf	Temel İşlev	İkincil İşlevler	Ayırt Edici Özellik
henüz	Tamamlanmamışlık	Beklenti, geçicilik	Geleceğe dönük örtük değişim beklentisi
hâlâ	Süreklilik	Direnç, şaşkınlık, vurgu	Beklenen sona rağmen devam eden durum
hâlen	Güncellik	Süreklilik	Yazılı/resmî dil ağırlıklı kullanım
daha	Zaman sınırı / eklenme	Karşılaştırma, tekrar, nicelik	Çok işlevli ve bağlama en duyarlı zarf

Sınıflandırmanın açıklaması

Henüz, temel olarak bir eylem ya da durumun gerçekleşmemiş olduğunu belirtirken, aynı zamanda bu durumun geçici olduğuna ve ileride değişebileceğine dair örtük bir beklenti taşır. Bu yönüyle *henüz*, yalnızca zaman belirten bir zarf değil, anlatı içinde beklenti kuran bir işlev üstlenmektedir.

Hâlâ, beklenen ya da varsayılan bir sona rağmen bir durumun devam ettiğini ifade eder. Bu süreklilik çoğu bağlamda şaşkınlık, sitem ya da direnç gibi pragmatik anlamlarla desteklenir. Bu nedenle *hâlâ*, anlatı ritmini ve duygusal tonu belirleyen önemli bir işlevsel unsurdur.

Hâlen, anlam bakımından *hâlâ* ile örtüşmekle birlikte, kullanım alanı bakımından daha sınırlıdır. Genellikle yazılı ve resmî dilde tercih edilen bu zarf, içinde bulunulan zaman dilimini nötr bir biçimde belirtir ve duygusal ya da pragmatik vurguyu çoğu zaman arka planda bırakır.

Daha, Türkçede en geniş işlev yelpazesine sahip zarflardan biridir. Zaman sınırı (*daha bitmedi*), eklenme (*bir gün daha*), karşılaştırma (*daha iyi*), tekrar (*bir kere daha*) ve nicelik gibi farklı işlevlerde kullanılabilir. Bu çok işlevlilik, *daha* zarfını hem kullanım hem de çeviri açısından en sorunlu birim hâline getirmektedir.

Bu çalışma, Türkçede eşanlamlı kabul edilen zaman zarflarının bağlam-temelli olarak işlevsel ayrıştığını göstermektedir.

TANIKLI TÜRKÇE SÖZLÜK (LEHÇEDİZ) verileri, *henüz*, *hâlâ*, *hâlen*, *daha* zarflarının Türkçede son derece geniş ve örtüşen anlamsal alanlara sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan taramada **henüz** sözcüğünün 85 farklı anlam başlığı altında toplam 1838 kez, **hâlen** sözcüğünün 2 anlamda 20 kez ve **daha** sözcüğünün 34 anlamda 767 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. **Hâlâ** zarfına ilişkin veriler de benzer biçimde çok sayıda bağlamsal anlamı kapsamakla birlikte, bu çalışmada esas olarak yaygın işlevsel kullanımlar dikkate alınmıştır (Tanıklı Türkçe Sözlük, lehcediz.com).

Sözlük verileri incelendiğinde, bahsedilen zarfların anlamlarının büyük ölçüde birbiriyle kesiştiği, özellikle *henüz*, *hâlâ* ve *daha* zarflarının olumsuz cümlelerde “şimdiye kadar”, “halen”, “elan” gibi ifadelerle karşılıklı olarak tanımlandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bu zarfların “az önce”, “daha şimdi”, “yeni”, “şu anda”, “önceden”, “buna rağmen” gibi zaman ve bağlam belirten anlam alanlarında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

Hâlen zarfı, sözlük verilerinde daha sınırlı bir anlamsal çeşitlilik sergilemekte, çoğunlukla “içinde bulunulan zamanda”, “şimdi” ve “şimdiye kadar” anlamlarıyla tanımlanmaktadır. Buna karşılık daha zarfı, yalnızca zaman bildiren bir birim olarak değil, aynı zamanda ekleme, karşılaştırma, üstünlük, tekrar ve nicelik gibi çok farklı işlevlerde kullanılan çok katmanlı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sözlüklerde sunulan bu anlam çeşitliliği, *henüz*, *hâlâ*, *hâlen*, *daha* zarflarının eşanlamlı kabul edilebilecekleri izlenimini doğursa da edebî metinlerdeki gerçek kullanımlar bu zarfların her bağlamda birbirinin yerine kullanılmadığını göstermektedir. Bu durum, anılan zarfların anlamsal ve işlevsel özelliklerinin yalnızca tanımsal düzeyde değil, bağlamsal kullanım üzerinden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Tarama sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, *henüz*, *hâlâ*, *hâlen*, *daha* zarflarının her birinin belirli anlamsal alanlarda yoğunlaştığı ve bu alanların kısmen örtüştüğü görülmektedir. Bununla birlikte, her zarfın baskın olarak tercih edildiği anlam kümeleri bulunmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda bu kullanım alanları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

***Henüz* kelimesinin yaygın kullanım alanları**

Derlem ve sözlük verileri, *henüz* zarfının özellikle tamamlanmamışlık ve geçicilik bildiren bağlamlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Bu bağlamda *henüz*, olumsuz cümlelerde sıklıkla “daha, hâlâ, hâlen, şimdiye kadar, elan” anlamlarıyla kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra *henüz*, içinde bulunulan zaman dilimini ya da bu zaman dilimine yakın bir geçmiş veya yakın geleceği ifade etmek üzere “daha şimdi, daha yeni, yeni, az önce, hemen, şu an, şimdi, şu anda” gibi anlam alanlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer yaygın kullanım alanı, bir durumun ya da olayın henüz gerçekleşmemiş olduğunu vurgulayan bağlamlardır. Bu tür kullanımlarda *henüz*, “şimdiye kadar, bu ana dek, o ana dek, şimdilik, hâlen” gibi anlamlarla örtüşmektedir. Ayrıca *henüz*, yenilik ve yakınlık bildiren bağlamlarda “yenilerde, şimdilerde, kısa zamanda, çok yakın zamanda” anlamlarını da ifade edebilmektedir. Daha sınırlı olmakla birlikte, “buna rağmen, yine, ancak, hiç” gibi bağlamsal anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir.

***Hâlâ* kelimesinin yaygın kullanım alanları**

Hâlâ zarfı, ağırlıklı olarak süreklilik ve devam bildiren bir işlev üstlenmektedir. En yaygın kullanımı, “bu zamana kadar, şimdiye kadar, hâlen, henüz, daha” anlamlarıyla ilişkilidir. Bunun yanında *hâlâ*, geçmişte başlayan ve içinde bulunulan zamana kadar devam eden durumları ifade etmek üzere “o

zamana kadar” anlamında da kullanılmaktadır.

Bazı bağlamlarda *hâlâ*, “şimdi, şu anda, şimdi bile, bugünkü günde” gibi ifadelerle örtüşerek güncellik vurgusu taşımakta olup kimi kullanımlarda ise “daima, sürekli” anlamlarıyla kalıcılık ve değişmezlik bildirmektedir. Daha sınırlı örneklerde *hâlâ*, *daha* ve *henüz* ile anlam bakımından örtüşmekte ya da “artık” anlamına yaklaşan kullanımlar sergilemektedir.

Hâlen kelimesinin yaygın kullanım alanları

Hâlen zarfının, diğer zarflara kıyasla daha dar bir anlamsal yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Bu zarf, temel olarak güncellik ve süreklilik bildiren bağlamlarda kullanılmaktadır. En yaygın anlamları “şu anda, şimdiki halde, şimdi” olup, bazı bağlamlarda “bu zamana kadar, şimdi bile” gibi süreklilik ifade eden anlamlarla örtüşmektedir. *Hâlen*’in genellikle yazılı ve resmî dilde tercih edildiği, duygusal ya da pragmatik vurgu taşıyan bağlamlarda daha sınırlı kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Daha kelimesinin yaygın kullanım alanları

Daha, incelenen zarflar arasında en geniş ve çok işlevli anlamsal alana sahip olan birimdir. En yaygın kullanım alanlarından biri, sıfatlarla birlikte kullanılarak karşılaştırma ve üstünlük bildirmesidir. Bunun yanı sıra *daha*, “var olana, elde bulunana ek olarak” anlamıyla ilave ve ekleme işlevi üstlenmektedir.

Zarf ayrıca miktar veya zaman eklenmesini ifade etmekte, “artık, bundan böyle, bir daha, tekrar, yine” gibi anlamlarla tekrar ve süreklilik bildiren bağlamlarda kullanılmaktadır. “Ayrıca, bunun dışında, başka, üstelik” gibi anlamlarla ekleme ve pekiştirme işlevi de görülmektedir. Bazı bağlamlarda ise *daha*, *hâlâ* ve *henüz* ile örtüşerek “işin başında, her şeyden önce” gibi zamansal anlamlar kazanmaktadır.

Bu genelleştirme, *henüz*, *hâlâ*, *hâlen*, *daha* zarflarının sözlük tanımlarında büyük ölçüde örtüşen anlam alanlarına sahip olduğunu, ancak gerçek kullanımda bu zarfların farklı anlamsal ve işlevsel ağırlık noktalarında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Söz konusu örtüşme ve ayrışma, özellikle çeviri sürecinde bu zarfların neden sorunlu birimler hâline geldiğini açıklayan temel etkenlerden biridir.

Çeviri açısından önemi

Bu sınıflandırma, söz konusu zarfların Rusçaya çevirisinde ortaya çıkan sorunların daha sistematik biçimde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Özellikle *henüz* ve *hâlâ* zarflarının beklenti ve süreklilik gibi örtük anlam katmanları, Rusçada her zaman doğrudan karşılık bulmadığından, çeviride anlam daralması ya da eksiltme sıkça gözlenmektedir. *Daha* zarfının çok işlevli yapısı ise çevirmenin her bağlamda farklı bir dilsel strateji uygulamasını zorunlu kılmaktadır.

Türkçe zarfların Rusçadaki karşılıkları ve çeviri sorunları

Aşağıdaki tabloda (**Tablo 2: Türkçe Zarflar – Rusça Karşılıklar – Çeviri Sorunları**), *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının Türkçedeki temel işlevleri ile Rusçadaki yaygın karşılıkları gösterilmekte, ayrıca çeviri sürecinde ortaya çıkan başlıca sorunlar özetlenmektedir.

Tablo 2.

Türkçe zarf	Temel işlev	Rusçada yaygın karşılıkları	Çeviride görülen sorun
henüz	Tamamlanmamışlık, beklenti	<i>ещё не, пока не</i>	Beklenti anlamının zayıflaması; Bazı bağlamlarda tamamen düşürülmesi
hâlâ	Süreklilik, direnç	<i>ещё ещё, до сих пор</i>	Duygusal/pragmatik vurgunun kaybı; Örtük aktarım
hâlen	Güncellik	<i>в настоящее время, до сих пор</i>	Üslup nötrlüğünün kaybı; Çoğu zaman çevrilmemesi
daha (zaman)	Kalan süre, devam	<i>ещё</i>	Görece sorunsuz, ancak bağlam yanlış okunursa anlam kayması
daha (karşılaştırma)	Üstünlük, derece	<i>более</i>	İşlev yanlış belirlenirse zaman zarfı gibi çevrilmesi
daha (tekrar)	Yeniden yapılaş	<i>ещё раз, снова</i>	Tek biçimli çeviriyle anlatı ritminin bozulması

Tablodan da görüldüğü üzere, Türkçede tek bir zarfla ifade edilebilen anlamsal ve işlevsel katmanlar, Rusçada çoğu zaman birden fazla dilsel araçla karşılanmaktadır. Bu durum, çeviri sürecinde çevirmenin bağlama son derece duyarlı kararlar almasını zorunlu kılmaktadır.

Özellikle **henüz** ve **hâlâ** zarfları, Türkçede yalnızca zaman bildirmekle kalmayıp, anlatı içinde beklenti ve süreklilik anlamları da kurmaktadır. Rusçada bu anlamlar genellikle *ещё* ve *ещё ещё* ile karşılanmakta, ancak bu karşılıklar, Türkçedeki örtük pragmatik anlamı her zaman tam olarak yansıtamamaktadır. Bu nedenle bazı çevirilerde zarfların tamamen metinden çıkarıldığı veya anlamın başka unsurlarla telafi edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Hâlen, anlam bakımından **hâlâ** ile örtüşmesine rağmen, daha çok yazılı ve resmî bağlamlarda kullanılması nedeniyle Rusçada her zaman açık bir karşılık bulamamaktadır. Bu da özellikle edebî çevirilerde **hâlen**'in ya nötrleştirilmesine ya da çevrilmeden bırakılmasına yol açmaktadır.

Daha zarfı ise çok işlevli yapısı nedeniyle çeviri açısından en karmaşık birimdir. Zaman bildiren kullanımlarında Rusça *ещё* ile büyük ölçüde karşılanabilse de karşılaştırma ve tekrar işlevlerinde farklı dilsel yapılara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu işlevlerin yanlış yorumlanması, çeviride anlam kaymasına ve anlatı bütünlüğünün bozulmasına neden olabilmektedir.

Sözlük verilerinde ortaya çıkan bu anlamsal örtüşme ve çeşitlilik, *henüz, hâlâ, hâlen, daha* zarflarının çeviri sürecinde neden sorunlu birimler hâline geldiğini açıklamaktadır. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde söz konusu zarflar, edebî metinlerdeki gerçek kullanımları ve Rusça çevirilerindeki karşılıkları üzerinden ayrı ayrı ele alınacaktır.

Tablo 3. Ana işlev kümelerine göre değerlendirme

Zarf	Baskın işlev alanı	Anlamsal özellik
henüz	Tamamlanmamışlık	Geçici durum, beklenti
hâlâ	Süreklilik	Beklenen sona rağmen devam
hâlen	Güncellik	Nötr, yazılı dil
daha	Çok işlevlilik	Zaman, karşılaştırma ve ekleme

Henüz zarfının anlamsal ve işlevsel kullanımı ve Rusçaya çevirisine dair ayrıntılı değerlendirme

Türkçede **henüz**, yalnızca “gerçekleşmemişlik” bildiren bir zaman zarfı değildir, aynı zamanda geçicilik, bekleyiş, sürecin devam ettiği hissi ve ileride değişme ihtimali gibi pragmatik katmanlar taşır. İncelenen metinlerde henüz’ün dört temel işlevi öne çıkmaktadır:

1. Tamamlanmamışlık
2. Süreç içinde askıda kalma
3. Yakın geçmiş / erkenlik vurgusu
4. Anlatı gerilimi ve beklenti oluşturma

Aşağıdaki örnekler bu işlevlerin Rusçaya aktarımında ortaya çıkan farklı çeviri stratejilerini göstermektedir.

İncelenen eserlerden seçilen örnekler, henüz’ün Rusçaya aktarımında üç temel durum ortaya koymaktadır:

1. Anlamsal ve işlevsel olarak korunmuş kullanım
2. Biçimsel olarak çevrilmiş ancak beklenti boyutu zayıflamış kullanım
3. Tamamen atlanmış veya indirgenmiş kullanım

Aşağıda bu üç durum örnekler üzerinden değerlendirilmektedir.

1. Gerçekleşmemişlik + geçicilik: başarılı aktarım

“Başka bir şeyini bilmiyorum çünkü **henüz** evlenmedik...” (Pamuk, 2014, s. 148)

— *Больше я о ней ничего не знаю, потому что мы **еще не** женаты...* (Памук, 2016, с. 147)

Bu örnekte henüz, eylemin gerçekleşmemişliğini bildirirken, bunun ileride değişebileceği ima edilir. Evlilik henüz gerçekleşmemiştir, fakat potansiyel olarak mümkündür. Rusça **еще не** yapısı hem tamamlanmamışlığı hem de geçicilik boyutunu başarılı biçimde korumaktadır. Bu, işlevsel açıdan en dengeli aktarım örneklerinden biridir.

Benzer şekilde: “**Henüz** bir hedefe varmadıkları gibi...” (Şafak, 2016, s. 283)

— *А **еще** они уподобятся путешественникам...* (Шафак, 2017, с. 214)

Burada henüz, sürecin devam ettiğini ve hedefe ulaşılmadığını vurgular. Rusça **еще** ile aktarım, zamansal tamamlanmamışlık boyutunu korumaktadır. Ancak Türkçedeki “henüz”ün ima ettiği varışın hâlâ mümkün olabileceği beklenti katmanı Rusçada daha zayıf hissedilir.

2. Gerçekleşmemişlik + anlatı bekleyişi: kısmi koruma

“Etrafta bir hareket yoktu **henüz**.” (Bezmen, 2003, s. 292)

— *Пока было тихо.* (Безмен, 2018, с. 141)

Burada henüz, yalnızca “şu anda yok” anlamı taşımaz, aynı zamanda “birazdan olabilir” beklentisini kurar. Rusça пока ifadesi geçicilik anlamı verir ancak Türkçedeki beklenti gerilimi Rusçada daha zayıftır. Çeviri anlamı büyük ölçüde korusa da beklenti boyutu zayıflamıştır.

3. Erkenlik vurgusu (Yaş / Zaman)

“Rumi **henüz** çocukken ailesiyle beraber Afganistan’dan kaçıp Anadolu’ya sığınmış.” (Şafak, 2009, s. 237)

— *...его семья бежала из Афганистана в Анатолию в поисках убежища.* (Шафак, 2013, с. 176)

Türkçede henüz çocukken ifadesi yalnızca kronolojik bilgi vermez, erkenlik ve kırılmalılık vurgusu taşır. Rusça çeviride bu erkenlik boyutu tamamen kaybolmuş, yalnızca olay aktarılmıştır. Burada henüz, erken yaş vurgusu taşır. Yalnızca “çocukken” değil, “çok küçük yaşta” anlamı da içerir. Rusça çeviride bu erkenlik boyutu tamamen kaybolmuştur. Zamansal çerçeve korunmuş olsa da yaşa ilişkin zamansal vurgu silinmiştir.

Benzer biçimde:

“Ne zaman ansam Tebriz’i, üç keskin rayiha sarar sarmalar beni: Tajas, haşhaşlı yassı ekmek ve yeni yağmış, **henüz** yumuşacık kar kokusu.” (Şafak, 2009, s. 62)

С тех пор «Шамс» стал самым сладким, самым приятным, самым милым словом в моем языке. Три запаха остались как напоминание о детстве: запах срубленного дерева, запах

макового хлеба и запах легкого скрипучего снега. (Шафак, 2013, с. 58)

Burada henüz, tazelik ve yeni gerçekleşmişlik anlamı taşır. Rusça çeviride bu zamansal tazelik boyutu yer almamaktadır. Yalnızca “kar kokusu” verilmiş, “yeni yağmış” ve “henüz”ün oluşturduğu anlık tazelik hissi kaybolmuştur. Bu, henüz’ün zamansal ve duyusal işlevinin indirgenmesidir.

4. Süreç içinde askıda kalma: kısmi başarı

Daha bazen “beklenen eşik geçilmeden bile” anlamı verir. Burada Rusça iki yönlüdür: henüzlük için **ещё не**, erken başlamışlık için **уже**.

“Daha bir kadeh içmeden kalbim alıp başını gitmişti. Bir an az ötede oturan Kadife’nin hırslı bakışlarının üzerimde olduğunu gördüm. Hikâyeme dönmeliyim.” (Pamuk, 2012, s. 377)

*Я **еще не** выпил ни рюмки, но голову уже потерял. В какой-то миг я почувствовал на себе негодующие взгляды Кадифе, сидевшей неподалеку. Но я должен вернуться к моему рассказу. (Памук, 2007, с. 164)*

Bu örnekte henüz, sürecin devam ettiğini ve kararın askıda olduğunu gösterir. Rusça **еще не** ile aktarım doğru ve işlevsel olarak yeterlidir. Süreç boyutu korunmuştur.

5. Pekiştirilmiş yakınlık: yoğunluk kaybı

“Kismet Bey, — Bizim zamanımızda böyle şeyler olmazdı, dedi, **daha henüz** tanışmışlar...” (Nesin, 1973, s.65)

— В наше время, — нарушил молчание Кысмети-бей, — такие чересчур поспешные браки почитались неприличными... Сколько времени вы знакомы? (Несин, 1973: 42)

Türkçedeki “daha henüz yeni” yapısı erkenlik + yakınlık + acelecilik anlamında üçlü pekiştirme içerir. Rusça çeviride doğrudan karşılık verilmemiş, anlam soru yapısıyla telafi edilmiştir. Ancak yoğunluk ve zamansal pekiştirme kaybolmuştur. Bu örnek, henüz’ün vurgu gücünün çeviride zayıfladığı bir durumu göstermektedir.

6. Zamansal karşıtlık ve anlatı gerilimi: atlama

“**Henüz** dört olmak üzereydi. **Daha** epey vakti vardı.” (Bezmen, 2003, s. 6)

Человек в комнате проверил часы в свете только что зажженной лампы. Времени было полно. (Bezmen, 2018, с. 9)

Rusça çeviride saat bilgisi atlanmış, yalnızca “Времени было полно” ifadesi verilmiştir. Burada hem henüz’ün erkenlik vurgusu hem de “daha” ile kurulan karşılaştırmalı zaman ilişkisi kaybolmuştur.

7. Yakın geçmişin belirginliği: zayıflama

“Shura, **henüz birkaç gece evvel** seyrettikleri oyunun hüznü akışını yeniden yaşamaya başlamıştı.” (Bezmen, 2003, s. 46)

Сильные чувства, которые вызывала музыка, слышанная в прошлом вечером, вновь подчинили Шуру своей власти. (Безмен, 2018, с. 73)

Rusça çeviride genel bir geçmiş zaman ifadesi kullanılmıştır. Türkçedeki “henüz birkaç gece evvel” yapısında bulunan yakınlık ve tazelik vurgusu belirgin biçimde zayıflamıştır.

8. Bekleyiş ve gerilim: tam atlanma

“Seyit... Kulağını kabarttı. **Henüz** bir ses duymuyordu.” (Bezmen, 2003, s. 322)

— *Он осмотрел берег, никого не было...* (Безмен, 2018, с. 52)

“Henüz bir ses duymuyordu” cümlesi çeviride tamamen atlanmıştır. Oysa burada henüz, anlatı gerilimini kuran temel unsurdur. “Henüz” bekleyiş ve yaklaşan olayın habercisi olan sessizliği vurgular. Çeviride bu unsurun çıkarılması, anlatı ritmini doğrudan etkilemiştir.

İncelenen örnekler, Rusçaya çeviri sürecinde, **еще не** yapısı çoğu durumda gerçekleşmemişliği doğru aktarır. Ancak henüz’ün içerdiği beklenti, askıda kalma ve anlatı gerilimi boyutu çoğu zaman zayıflamaktadır. “Daha henüz yeni” gibi pekiştirilmiş yapılarda yoğunluk kaybı belirgindir. Bazı örneklerde ise henüz tamamen atlanmış ve zamansal mimari sadeleştirilmiştir.

Bu bulgular, henüz’ün yalnızca zamansal değil, aynı zamanda pragmatik ve söylemsel bir işlev üstlendiğini, çeviri sürecinde ise özellikle beklenti ve anlatı ritmi boyutlarının en kırılğan alanı oluşturduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde henüz, çalışmada ele alınan zarflar arasında çeviri açısından en çok katman kaybına uğrayan birimlerden biridir. Çünkü bu zarf, görünürde basit bir zaman belirteci olsa da, anlatı içinde geleceğe dönük bir gerilim ve değişim ihtimali kurmaktadır. Rusçaya aktarımda ise bu çok katmanlı yapı çoğu zaman biçimsel gerçekleşmemişlik düzeyine indirgenmekte, beklenti ve süreç boyutları ise tam olarak korunamamaktadır.

Hâlâ zarfının anlamsal ve işlevsel kullanımı ve Rusçaya çeviri sorunları

Türkçede **hâlâ**, yalnızca “devam eden durum” bildiren bir zaman zarfı değildir. Hâlâ, geçmişte başlamış bir durumun “beklenen sona rağmen” sürmekte olduğunu ifade eder. Bu yüzden hâlâ yalnızca süreklilik bildiren bir zaman zarfı değildir, çoğu bağlamda şaşkınlık, sitem, eleştiri, sabırsızlık, direnç gibi pragmatik anlamlar taşır. Bu zarf çoğu bağlamda aşağıdaki işlevleri üstlenmektedir.

1. Süreklilik (devam eden durum)
2. Beklenen sona rağmen devam (beklenti ihlali)
3. Psikolojik/duygusal süreklilik
4. Anlatı gerilimi ve dramatik askıda kalma
5. Pekiştirilmiş süreklilik (hâlâ daha)

Rusçaya çeviride hâlâ için temel eşdeğerler “всё ещё ve до сих пор”dur. Buna ek olarak bağlama göre “по-прежнему, всё так же, всё” gibi çözümler de görülür. Ancak hâlâ’nın Türkçede taşıdığı beklenti ihlali ve sitem boyutu her zaman aynı güçte korunmaz, bazı örneklerde zarf tamamen düşer ya da fiilin

anlamına yedirilir. Bu da Rusçaya aktarımda özellikle pragmatik ve dramatik katmanların her zaman aynı güçte korunmadığı gösterir.

Aşağıdaki örnekler, bu farklı işlevlerin çeviri sürecindeki karşılıklarını sistematik biçimde göstermektedir.

I. Süreklilik (Devam Eden Durum)

Örnek 1 – Fiziksel durumun devamı

“Bana uzattığı eline bir an şaşkın şaşkın baktım. Kalın parmaklı, bembeyaz bir eldi ve **hâlâ** bana doğru uzanmış duruyordu.” (Ali, 2020, s. 131)

Я растерянно смотрел на его протянутую белую руку с жирными пальцами. (Али С., 1954, с. 93)

Bu örnekte hâlâ, sahnede “anlık sürekliliği” kurar “*el hâlâ uzatılmıştır*”. Rusça çeviri zarfı tamamen atlamış, yalnızca “протянутую руку” sıfat-fiiliyle durum betimlemesine yaslanmıştır. Oysa Türkçede hâlâ, anlatı ritmini ve şaşkınlık tonunu güçlendirir.

Örnek 2 – Duygusal durumun devamı

“Samiha hâlâ gergindi, ama Mevlut bu ilk buluşma için bu kadarının yeterli olduğunu, her şeyi konuştuklarını hissediyordu...” (Pamuk, 2014, s. 426)

Самиха все еще была в напряжении, но Мевлют чувствовал, что они сделали уже достаточно для первой встречи и сказали все, ... (Памук, 2016, с. 440)

Burada hâlâ -devam eden gerginlik-Rusçada всё ещё karşılığı tam ve işlevsel olarak ile doğrudan ve doğru biçimde karşılanmış, süreklilik korunmuştur.

Örnek 3 – Karakter tavrının sürmesi

“Necdet **hâlâ** müstehzi, hâlâ alaycı bakıyor...” (Kemal, 2012, s. 92)

Неждет смотрел все так же насмешливо, не отрывая взгляда от пакетов. (Кемаль, 1954, с. 136)

Tekrarlı hâlâ yapısı Rusçada doğal eşdeğer olan **все так же** ile doğal biçimde aktarılmış hem süreklilik hem üslup korunmuştur.

Örnek 4 – İkametin devamı

“**Hâlâ** ablamlarda, Duttepede kalıyoruz.” (Pamuk, 2014, s. 205)

Мы все еще живем у сестры в Дуттепе. (Памук, 2016, с. 211)

Süreklilik nötrdür, **все еще** doğru eşdeğerdir.

Örnek 5 – Doğa olayı

“Kar **hâlâ** dinmemişti...” (Pamuk, 2012, s.214)

Снег все еще не прекратился... (Памук, 2007, с. 52)

Bu örnekte hem süreklilik hem beklenen sonun gerçekleşmemesi korunmuştur.

II. Beklenen sona rağmen devam (Beklenti İhlali)

Bu kullanım hâlâ'nın en karakteristik pragmatik alanıdır.

Örnek 6 – İhlal ve eksiklik

“Ev olarak aklına gelen tek yer... Kültepe'deki gecekondudu, oranın da **hâlâ** bir tapusu bile yoktu.” (Pamuk, 2014, s. 157)

Единственное место, которое он мог называть своим домом, была их с отцом лачуга на Кюльтепе, где сейчас отец наверняка дремлет перед телевизором, но тот дом до сих пор и документа-то никакого не имел. (Памук, 2016, с. 158)

Burada hâlâ “olması gerekirdi ama yok” anlamında olup çevirideki **до сих пор** beklenti ihlalini başarıyla taşır ve Türkçedeki siteme yakın tonu da korur.

Örnek 7

“Bazılarının nasıl bu kadar salak olduğunu **hâlâ** anlayamıyorum.” (Pamuk, 2014, s. 155)

Я до сих пор не могу понять, как можно быть такими тупыми? (Памук, 2016, с. 156)

Hâlâ burada “zaman geçmesine rağmen zihinsel düğüm çözülmedi” anlamındadır. Rusçada **до сих пор** aynı pragmatik çerçeveyi süreklilik ve şaşkınlık koruyan güçlü bir aktarımdır.

Örnek 8 – Norm ihlali

“Yirmi beş yıldır buradasın, **hâlâ** Beyşehirliyim mi diyorsun?” (Pamuk, 2014, s. 38)

Ты живешь здесь уже двадцать пять лет и до сих пор говоришь, что ты из Бейшехира? (Памук, 2016, с. 33)

Bu kullanım doğrudan “beklenti ihlali”dir. Rusça **до сих пор** hem sürekliliği hem eleştirel tonu taşır. Beklenti ihlali tonunun en güçlü örneklerinden biri olan bu Rusça karşılık başarılıdır.

III. Psikolojik süreklilik (Travma / İçsel Gerilim)

Bu grupta hâlâ yalnızca zaman değil, psikolojik devamlılık kurar.

Örnek 9 – Travmanın sürmesi

Bu grupta hâlâ, “duygunun tekrarı, travmanın sürmesi” gibi psikolojik süreklilik kurar. Çeviride düşerse,

anlatının duygu örgüsü inceler.

“Ve **hâlâ** ne vakit bir su birikintisine bakmaya kalksam, soğuk bir dehşet buruyor tüm vücudumu...” (Şafak, 2009, s. 44)

Когда я смотрю на воду... холодный ужас овладевает мной, и я отвожу взгляд. (Шафак, 2013, с. 301)

Burada hâlâ geçmiş travmanın bugünde sürmesini vurgular. Rusça metin olayın kendisini verir, fakat **hâlâ'nın düşmesi ve anlam kaybı** sürekliliği nötrleşmiştir.

Örnek 10 – Sosyal paradoks

“Evlî ama **hâlâ** bakire bir kadın olduğumu herkes biliyor.” (Şafak, 2009, s. 375)

...видели во мне, замужней женщине, девственницу. (Шафак, 2013, с.247)

Türkçede hâlâ “norm gerçekleşmedi” anlamını verir ve bu bir sosyal paradoks vurgusudur. Çeviri yalnızca nitelemeyi vererek hâlâ'nın oluşturduğu beklenti ihlali tonunu zayıflatmıştır.

Örnek 11 – Çözülme muamma

“Elçilerin niye öldürüldüğü **hâlâ** bir muamma; kimse bilmiyor.” (Şafak, 2009, s. 236)

А ведь никто даже понятия не имеет, зачем понадобилось убивать дипломатов. (Памук, 2013, с. 118)

Hâlâ burada “uzun süredir açıklığa kavuşmadı” anlamı taşır. Rusça metin “никто не имеет понятия” diyerek bilinmezliği verir, fakat “hâlâ”nın zaman ekseni (hala çözülmedi) açık işaretlenmez. Anlam korunur ama zamansal vurgu silikleşir.

Örnek 12 – Süreklilikten tamamlanmışlığa kayma

“Genç kadın **hâlâ** ağlıyordu...” (Bezmen, 2003, s. 369)

Наконец Шура вытерла слезы. (Безмен, 2018, с. 118)

Bu en kritik kayma örneğidir. Türkçede süreklilik varken, Rusçada ise “nihayet gözyaşlarını sildi” diye sonuç bildirilmiştir. Süreklilik, tamamlanmışlık dönüşmüştür.

V. Pekiştirilmiş süreklilik (Hâlâ Daha)

Örnek 13

“**Hâlâ daha**, odanın kapısına dayanmış, ellerini ovuşturarak duran kadın...” (Bezmen, 2003, s. 99)

Молодая женщина, **все еще** стоявшая на пороге... (Безмен, 2018, с. 27)

Çift zarfın yoğunluğu sadeleşmiştir. “Hâlâ daha” Türkçede pekiştirilmiş sürekliliktir. Rusça bunu **все**

еще ile karşılar, anlam korunur ama pekiştirme düzeyi sadeleşir.

Örnek 14

“Belki, **hâlâ** daha, çok geç kalınmış sayılmazdı.” (Bezmen, 2003, s. 269)

Может, еще не поздно отправиться туда. (Безмен, 2018, с. 154)

“Hâlâ daha” burada “henüz geç değil” türü erkenlik veya henüzlük tonuna yaklaşır. Rusça **еще не поздно** uygun, fakat iki zarfın pekiştirmesi yine sadeleşmiştir.

Örnek 15 – Tam atlama

“Shura... Ama, **hâlâ** daha, boşlukta gibiydi.” (Bezmen, 2003, s. 349)

Çevirisi yok. (Безмен, 2018)

Psikolojik süreklilik tamamen silinmiştir. Hâlâ daha yapılı cümle atlandığında, Shura'nın “devam eden kopukluk” hali kaybolur, psikolojik süreklilik silinir.

VI. Güçlü süreklilik işaretleyicisi

Örnek 16

“Kız, ‘Öğle okunuyor anne,’ dedi, ‘**hâlâ** gelmedi, **hâlâ** gelmedi...’” (Kemal, 2012, s. 93)

— *Уж полдень, мама, а его все нет и нет...* (Кемаль, 1954b, с. 134–140)

Bu örnek, tekrarlı hâlâ'nın Rusçada en doğal karşılıklarından birini gösterir: **все нет и нет** hem sürekliliği hem sabırsızlık tonunu başarıyla taşır.

Örnek 17 – Kısmi atlama

“Daha bitmedi” dedi Peri. “**Hâlâ** buradayız. Oğlanlar iyi mi?” (Şafak, 2016, s. 180)

Пока нет, – ответила Пери. – У мальчиков все хорошо? (Шафак, 2017, с. 23)

Daha bitmedi” “пока нет” iyi bir karşılıktır fakat “Hâlâ buradayız” cümlesi **tamamen atlanmıştır**. Bu atlama, sahnenin “devam eden mevcudiyet” vurgusunu siler ve bağlamın ritmini hızlandırır.

Hâlâ zarfı üzerinde genel bir değerlendirme yapılacak olursa bu örnekler hâlâ'nın Türkçede iki düzlemde- zamansal, yani “devam düzlemde- pragmatik düzlemde “aslında bitmesi gerekirdi ama bitmedi” (sitem/şaşkınlık/direnç) şeklinde kullanıldığını gösterir.

Rusçada ise karşılığı olarak kullanılan: “всё ещё” genellikle nötr sürekliliği iyi verir. “До сих пор” beklentinin ihlalini, “по-прежнему/всё так же” “aynılık, değişmeme” vurgusunda isabet etmektedir. Ancak metinlerde çeviri örnekleri bazı yerlerde hâlâ atlandığında, özellikle psikolojik süreklilik ve anlatı geriliminin zayıfladığını bazen de hâlâ'lı yapı tamamlanmışlık ile yer değiştirerek anlam kaymasına uğradığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak hâlâ, yalnızca zaman bildiren değil, söylemi yapılandıran birimdir. Çeviri sürecinde en kırılğan alan, hâlâ'nın beklenti ihlali ve psikolojik süreklilik boyutudur. Bu katman kaybı, metnin anlatı ritmini ve duygusal tonunu doğrudan etkilemektedir.

Hâlen zarfının anlamsal ve işlevsel kullanımı ve Rusçaya çevirisi

Türkçede hâlen, çekirdek anlam düzeyinde hâlâ ile örtüşerek geçmişte başlamış bir durumun konuşma anında sürmekte olduğunu bildirir. Her iki zarf da geçmişte başlamış bir durumun konuşma anında sürmekte olduğunu bildirir. Bununla birlikte kullanım alanı bakımından daha sınırlı, daha nötr ve daha yazılı-dil ağırlıklı bir dağılım sergiler. Bu nedenle edebî metinlerde hâlen'in görünürlüğünün düşük olması yalnızca “veri eksikliği” olarak değil, dilin stilistik katmanlaşmasına ilişkin anlamlı bir bulgu olarak değerlendirilmelidir: hâlen, gündelik diyalogların doğal akışında hâlâ kadar “canlı” bir birim değildir; daha çok anlatıcı sesi, açıklayıcı cümleler ve betimleyici–nesnel pasajlarda ortaya çıkar.

Bu durum derlem sonuçlarıyla da uyumludur: hâlen, çok işlevli ve konuşma dilinde yaygın olan hâlâ'ya kıyasla daha az sıklıkta kullanılır, çünkü hâlen'in taşıdığı “nesnel süreklilik” vurgusu, edebî anlatıda çoğu zaman doğrudan zarfla değil; fiil seçimi, zaman biçimleri ve bağlamsal süreklilik aracılığıyla örtük biçimde kurulabilmektedir. Bu nedenle çeviri açısından hâlen, sıklıkla “zarfın kendisi” üzerinden değil, cümlelerin genel yapısı üzerinden aktarılmaktadır.

Rusçaya çeviride hâlen için başvuru karşılıklar bağlama göre değişmektedir: süreklilik için до сих пор, “şu anda veya günümüzde” vurgusu belirginse в настоящее время, daha konuşma tonlu bağlamlarda ise всё ещё olası seçeneklerdir. Bununla birlikte edebî metinlerde в настоящее время gibi çözümler açıklayıcı ve ağır bir etki yaratabildiğinden, çevirmenler çoğu zaman hâlen'i doğrudan leksik bir karşılıkla vermek yerine süreklilik anlamını fiil ve bağlam yoluyla kurmayı tercih ederler.

Bu olgunun açık bir örneği, hâlen'in henüz ile birlikte kullanıldığı aşağıdaki pasajda görülür:

“Eğer din hanesini kendisi doldurabilseydi muhtemelen şöyle yazardı Peri: ‘Arafta.’ ‘Müteredit.’ ‘**Henüz** karar vermemiş.’ ‘**Halen** sorgulamakta.” (Şafak, 2016, s. 106)

Если бы Пери сама заполнила свою карту, в графе «Вероисповедание» она, возможно, написала бы «Неопределенное». (Шафак, 2017, с. 67)

Bu örnekte Türkçe metin iki ayrı zamansal–süreçsel katman kurmaktadır: henüz “karar aşamasının tamamlanmadığını”, hâlen ise “sorgulama sürecinin aktif biçimde devam ettiğini” vurgular. Rusça çeviri ise bu iki aşamayı tek bir soyut kategoriye indirger ve böylece “karar verilmemiş olma” ile “sorgulamanın sürmesi” arasındaki süreç farkı silinir. Burada yalnızca bir zarfın çevrilmemesi değil, aynı zamanda Türkçe metinde kurulan zamansal süreç ayırımının hedef dilde yeniden yapılandırılmaması izlenmektedir. Bu da hâlen'in çeviride en kırılğan tarafının “zaman”dan çok “süreç” ve “devam eden zihinsel etkinlik” gibi söylemsel işlevler olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda incelediğimiz eserlerden birkaç örnekle halen” zarfının çok az veya hiç kullanılmadığını vurgulamak isteriz:

İncelenen metinlerde ilgili zarfların dağılımı da hâlen’in sınırlı kullanımını niceliksel olarak desteklemektedir: *Gol Kralı*’nda daha: 304; hâlâ: 23; henüz: 4; hâlen: 0; *Kar*’da daha: 269; hâlâ: 21; henüz: 2; hâlen: 0; *Kafamda Bir Tuhaflık*’ta daha: 315; hâlâ: 34; henüz: 12; hâlen: 0; *Kurt Seyt ve Şura*’da ise daha: 612; hâlâ: 102; henüz: 78; hâlen: 4. Bu dağılım, hâlen’in edebî anlatıda sınırlı ve daha çok yazılı veya resmî bağlamlara özgü bir birim olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak hâlen’in metinlerde az görünmesi ve çeviride çoğu kez örtük biçimde erimesi, şu temel bulguyu güçlendirir: Türkçedeki zaman zarfları arasında bazı birimler – “hâlâ gibi”, yüksek pragmatik yükleri nedeniyle hedef dilde açık karşılık aramaya “zorlayıcı” iken, hâlen gibi daha nötr ve yazılı dil ağırlıklı birimler çeviride çoğu zaman “zorunlu” birim olarak algılanmamakta; anlam cümlelerinin geneline dağıtılmaktadır. Bu nedenle hâlen, niceliksel olarak az örnekle temsil edilse bile, çeviri stratejileri açısından önemli bir göstergesi niteliği taşımaktadır. Bu durum, çeviride görünürde ‘küçük’ zarfların dahi metnin süreç örgüsünü belirleyebileceğini ve işlevsel ayrışmanın ancak bağlam-temelli çözümlemeyle görünür kılınabileceğini göstermektedir.

Daha zarfının anlamsal ve işlevsel kullanımı ve Rusçaya çeviri sorunları

Türkçede **daha**, incelenen zarflar arasında hem kullanım sıklığı hem de işlev çeşitliliği bakımından en geniş alanı kapsayan birimdir. Derlem verileri, daha’nın çok farklı anlamsal alanlarda işlediğini göstermektedir:

1. Eşik / gerçekleşmeden önce
2. Henüzlük / erkenlik
3. Kalan süre / zaman eklenmesi
4. Ani başlangıç / ilk an yoğunluğu
5. Yakın geçmiş sınırı
6. Pekiştirmeli kalıplar
7. Süreç başlangıcı / henüz başındayız
8. Beklenenden erken gerçekleşme
9. Eksiltme ve genelleştirme sonucu anlam kaybı

Bu çok işlevlilik, Rusçaya aktarımda da doğru eşdeğerin seçimini zorlaştırır. Tek bir karşılığın olmaması bağlamında Rusçada “daha”nın **ещё, ещё не, уже, пока, только, всего, не успел..., прежде чем..., больше, даже, до..., вновь** gibi farklı ifadelerle aktarıldığı görülmektedir.

Aşağıdaki örneklerde, daha'nın farklı işlevleri ve çeviride ortaya çıkan sorunlarına değinilecektir.

1. Eşik anlamı: “(Daha) ...meden / ...madan” → не успел..., как...

Daha'nın en dikkat çekici işlevlerinden biri, olayın “henüz gerçekleşmeden hemen önce”ki eşik durumunu göstermesidir. Bu bağlamda daha, çoğu kez “-meden/-madan” yapısıyla birlikte kullanılır ve anlatıda ani geçiş, yani sürpriz ve şok etkisi yaratır. Rusçada bu etki sıklıkla не успел..., как... kalıbıyla başarılı biçimde karşılanır.

Örnek 1

“Ben **daha** ne olduğunu fark etmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde korkunç bir tokat şakladı.” (Ali, 2020, s. 134)

He успел я понять, в чем дело, как он выпустил спичку из пальцев, и я почувствовал тяжелую оплеуху. (Али, Волк и ягненок, с. 81-90)

Burada daha, “henüz fark etmeden” eşik anlamını kurar. Rusça “не успел... как...” hem eşik hem ani geçiş etkisini güçlü biçimde korur ve işlevsel açıdan oldukça başarılı bir aktarımdır.

Örnek 2

“Kurt gibi aç Peri hemen tabaktan bir parça börek kaptı. **Daha** ilk ısırığını anca almışken korkunç bir çığlık koptu bir yerden.” (Şafak, 2016, s. 66)

Голодная Пери схватила бёрек, но не успела она откусить кусок, как воздух рассек чей-то отчаянный вопль. (Шафак, 2017, с. 84)

“Daha ilk ısırık” burada “henüz başlangıç aşamasında bile değilken” anlamını taşır. Rusça “не успела... как...” yapısı eşik etkisini korur, ayrıca anlatı temposunu Türkçedeki ani kırılmaya yakın biçimde verir.

2. Erkenlik / “Henüz değil” işlevi: daha → ещё не / ещё не было / нет

Daha, özellikle saat, yaş ve zamansal eşik bildiren yapılarda “henüz o vakit değil” anlamına yaklaşır. Aktarımda Rusçada en yaygın çözüm ещё не ve ещё не было kalıplarıdır.

Örnek 3

“Saat **daha** dört değildi, ama duvarları eski ve koyu renk kâğıtlarla kaplı yüksek tavanlı yemek odasına huzur verici bir çocukluk hatırası gibi inerken Ka İpek'in gözlerinin içine bakıp bakıp gülümsüyordu.” (Pamuk, 2012, s. 381)

Еще не было четырех часов, когда, спускаясь в столовую с высоким потолком и стенами, покрытыми старыми темными обоями, словно в детском воспоминании, действующем на Ка успокаивающе, он подолгу смотрел в глаза Иpek и улыбался. (Памук, 2007, с. 89)

Burada daha “henüz dört değil” anlamındadır. Rusça “ещё не было” erkenlik vurgusunu doğru biçimde verir.

Örnek 4

“Çin gibi, sürekli şikâyet edip ağlıyor, **daha** üç yaşında bile değil ama evin içinde patır kütür yürüyor.” (Pamuk, 2014, s. 47)

*He ребенок, а джинн, все время плачет и капризничает, ей **нет еще** и трех лет, и она носится по дому.* (Памук, 2016, с. 40)

“Daha üç yaşında bile değil” ifadesi beklenmeyen erkenlik vurgusu taşır. Rusçada “нет еще и...” bu vurguyu doğal ve güçlü biçimde karşılar.

Örnek 5

“Ben babaları olsam bunlara **daha** başörtüsü taktırmazdım.” (Pamuk, 2014, s. 136)

*Будь я их отцом, я бы **еще не** разрешил им носить платок.* (Памук, 2016, с. 133)

Burada daha, “henüz vakti değil” (izin verilmez) anlamındadır. Rusça “ещё не разрешил” doğru işlevi korur.

3. Kalan süre / zaman eklenmesi → “daha ... var” yani kalan süre anlamı: **ещё**

Daha, kalan zaman miktarını bildirirken Rusçada çoğunlukla **ещё** ile karşılanır.

Örnek 6

“Gazetenin makineye verilmiş saati ihtilal koşulları yüzünden öğleden sonra dörde alındığına göre bu iş için **daha** dört saat vardı.” (Pamuk, 2012, s.369)

*Сдача газеты в печать из-за условий переворота перенесена на четыре часа после полудня, и поэтому на эту работу **есть еще** четыре часа.* (Памук, 2007, с. 233)

“Daha dört saat vardı” → “есть еще четыре часа” doğrudan ve işlevsel eşdeğerdir ve anlam kaybı yoktur.

4. Eşik + **karşıtlık (ещё не / уже)**

Örnek 7

“**Daha** bir kadeh içmeden kalbim alıp başını gitmişti.” (Pamuk, 2012, s.377)

*Я **еще не** выпил ни рюмки, но голову **уже** потерял.* (Памук, 2007, с. 164)

Türkçedeki eşik + erken gerçekleşme karşıtlığı Rusçada “ещё не / уже” ile çok güçlü kurulmuştur.

5. “Daha bir...” (daha bir şey sormadan / daha bir bakışta): eşik + hız vurgusu

Örnek 8

Bu kalıp, Türkçede “daha... olmadan / olur olmaz” gibi ani gerçekleşmeyi ve hız vurgusunu güçlendirir. Rusçada çoğu kez **и спросить не успевал, с первого взгляда** gibi çözümler gerekir.

Türkçede “henüz, hâlâ, hâlen, daha” Zarflarının Anlamsal ve İşlevsel Kullanımları ile Rusçaya Çeviri Sorunları / Üçgül, S. & Yılmaz, M.

“Bazen Mevlut **daha bir şey sormadan**, ‘Bulaşıkçı aramıyoruz!’ diye aksi bir sesle durdururlardı onu.” (Pamuk, 2014, s. 120)

*А иногда Мевлют и **спросить не успевал** – его строгим голосом останавливали: «Мойщик посуды нам больше не требуется!»* (Памук, 2016, с. 115)

“Daha bir şey sormadan” eşik ve hız vurgusunu korur şekilde “и спросить не успевал” olarak çevrilmiş, ayrıca anlatının canlılığını Rusçada da sürdürür.

Örnek 9

“Shura ise, **daha bir bakışta**, ütü odasında çalışan Rum kızlarından hemen ayrılıyordu.” (Bezmen, 2003, s. 362)

Шура сильно отличалась от греческих девушек, работавших в гладильной... (Безмен, 2018, с. 96)

“Daha bir bakışta” (ilk anda fark edilir) ifadesi çeviride doğrudan karşılanmamış, cümle genelleştirilmiştir. Bu, fark edirlilik etkisini kaybetmiş ve anlatı hızını zayıflatmıştır.

6. “Daha ilk...” (ilk görüşte): yoğun erkenlik ve duygusal sıçrama

Örnek 10

“Seyt, **daha ilk görüşte** kanının kaynadığını hissettiği bu insanlara elini uzattı.” (Bezmen, 2003, s. 86)

Сейту понравилась пара. (Безмен, 2018, с. 62)

“Daha ilk görüşte” Türkçede “ilk anda güçlü bir etki” yaratır. Rusça çeviri bunu “hoşuna gitti”ye indirger, “ilk anda” yoğunluğu kaybolur. Bu, daha’nın duygusal yoğunluk kurma işlevinin çeviride silikleştiği tipik bir örnektir.

7. “Daha çok başındayız”: sürecin başı → всё ещё только...

Örnek 11

“Daha çok başındayız. Kimin beni geçeceği belli olmaz.” (Bezmen, 2003, s. 144)

– Мы все еще только учимся, кто-нибудь может меня догнать и даже превзойти. (Безмен, 2018, с. 205)

Burada daha, “henüz erken / süreç yeni başladı” anlamındadır. Rusça “все еще только...” bu işlevi yerinde verir.

8. Erken yaş → всего

Örnek 12

“O zaman **daha** on yedi yaşındaydık,’ diye ilâve etti Seyit.” (Bezmen, 2003, s. 198)

– *Нам тогда было всего семнадцать, – вмешался Сеит.* (Безмен, 2018, с. 33)

“Daha on yedi” Türkçede “sadece/yalnızca” vurgusu taşır. Rusça “всего” doğru ve doğal eşdeğerdir.

9. Yakın geçmiş sınırı

Örnek 13

“Daha dün kadar...”: yakın geçmiş sınırı → до вчерашнего дня

“Daha dün kadar Shura ile beraber yattığı yatağın üzerinde, bu hainin çizmelerinin uzanması, kâfi derecede midelerini bulandırmıştı.” (Bezmen, 2003, s. 307)

Ему было противно видеть своего врага, развалившегося в сапогах на его постели, которую до вчерашнего дня они делили с Шурой. (Безмен, 2018, с. 141)

“Daha dün kadar” yakın geçmiş sınırını çizer. Rusça “до вчерашнего дня” zamansal sınırı korur ancak Türkçedeki “daha”nın verdiği henüz çok yakın geçmiş hissi Rusçada daha nötrleşir.

10. Beklenenden erken → уже

Örnek 14

“Daha şimdiden”: beklenenden erken → уже

“Zarifti ama biraz kalıncaydı kumaş; spotların altında **daha şimdiden** ter döküyordu kızcağız.” (Şafak, 2016, s. 188)

Платье и в самом деле было шикарным, но, к сожалению, слишком тяжелым, и в ярком свете ламп невеста уже начала слегка потеть. (Шафак, 2017, с. 19)

“Daha şimdiden” beklenenden erken anlamı taşır. Rusçada “уже” bu işlevi iyi karşılar.

11. Henüzlük → пока

Örnek 15

“Daha karar vermedim’ dedi iş adamı puro dumanını üfleyerek.” (Şafak, 2016, s. 376)

– *Пока не решил, – ответил хозяин, выпустив струюку сигарного дыма.* (Шафак, 2017, с. 11)

Burada daha, “henüz”e yaklaşıyor. Rusçada “пока не” bağlama uygundur ve henüzlük anlamını korur.

12. Çift zarf pekiştirme: “Daha henüz”

Örnek 16

“Daha henüz bir yere ısınmışken yeniden yollara düşmek insanın ruhunda korkunç bir yalnızlık hissi oluştururdu.” (Şafak, 2009, s. 358)

Новые места обычно вызывают у людей чувство одиночества, которое заставляет их мучиться от тоски. (Шафак, 2013, s. 132)

“Daha henüz” (tam yeni alışmışken) yoğun bir erkenlik ve kırılabilirlik hissi kurar. Rusça çeviride bu pekiştirme tamamen kaybolmuş, cümle genellemeye dönmüştür. Çift zarf yapısı tamamen kaybolmuş, özgül zaman eşiği silinmiştir.

13. Yakın geçmiş kayması

Örnek 17

“Yarı açık pencereden içeri dalmış olmalıydı zavallı. **Daha az evvel** kaybettiği özgürlüğü yana yakıla arıyor, telaşla kanat çırpıyordu.” (Şafak, 2016, s. 230).

*Должно быть, птица залетела в комнату через окно и **теперь** в испуге металась из стороны в сторону, отчаянно пытаясь обрести свободу.* (Шафак, 2017, s. 305)

“Daha az evvel” yakın geçmiş, çok kısa süre öncesini vurgular. Rusçada “теперь” ile karşılanınca “yakın geçmiş” değil “şimdi” vurgusu öne çıkar ve zamansal eksen kayar.

Daha zarfının kullanımı ve Rusçaya çevirisindeki örnekler, daha'nın Türkçede tek bir işlevle sınırlı olmadığını, bağlam içinde farklı anlam katmanları kurduğunu göstermektedir. Rusça çevirilerde bazı kullanımlar- özellikle, eşik yapılarında “не успел... как...”, erkenlikte “ещё не”, kalan sürede “ещё”, beklenenden erkenlikte “уже”, sınır vurgusunda “всего”, “нет и...” gibi oldukça başarılı biçimde aktarılmıştır. Ancak sorumlu alanlar özellikle şu başlıklarda yoğunlaşmaktadır:

1. Pekiştirmeli kalıplar (“daha henüz”, “daha yeni”, “hemen daha o gün”, “daha kapıdan görür görmez”) çoğu zaman sadeleştirilmekte veya tamamen atlanmaktadır.
2. Daha'nın anlatı ritmini hızlandıran “eşik/ilk an” işlevi (“daha bir bakışta”, “daha ilk görüşte”) kimi çevirilerde genellemeye dönüşerek yoğunluk kaybına yol açmaktadır.
3. Çift zarf yapılarında yoğunluk ve zamansal kırılabilirlik çoğu kez kaybolur.
4. Bazı metinlerde eksiltme stratejisi özellikle daha'nın pragmatik gücünü (acele, sitem, direnç, yakınlık) görünmez kılmaktadır.

Bu nedenle **daha**, incelenen zarflar arasında çeviri açısından en fazla bağlamsal çözümleme gerektiren ve en yüksek karar yükü taşıyan birimdir. Anlamın korunması, yalnızca sözlükteki karşılığın seçilmesine değil, **daha**'nın her bağlamda hangi işlevi üstlendiğinin dikkatle ayrıştırılmasına bağlıdır. Çevirmenin, söz konusu kullanımın “karşılaştırma” mı, “henüzlük” mü, “eşik/ani geçiş” mi, “kalan süre” mi yoksa “yakın geçmiş” mi kurduğunu ayrı ayrı çözümlemesi gerekmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Türkçede benzer anlamsal alanları paylaşan henüz, hâlâ, hâlen ve daha zarflarının kullanım özelliklerini ve bu zarfların Rusçaya çevirisinde karşılaşılan güçlükleri incelemeyi amaçlamıştır. İnceleme sonuçları, zarfların sözlük düzeyinde büyük ölçüde örtüşen anlamlara sahip görünmelerine

rağmen, gerçek kullanımda bağlama son derece duyarlı ve işlevsel açıdan ayrışan yapılar sergilediklerini ortaya koymuştur.

Derlem verileri, daha zarfının incelenen eserlerde açık ara en yüksek kullanım sıklığına sahip olduğunu göstermektedir. Bunun temel nedeni, daha'nın yalnızca zaman bildiren bir zarf olarak değil, aynı zamanda karşılaştırma, ekleme, tekrar ve nicelik bildiren çok işlevli bir yapı olarak kullanılabilmesidir. Ancak bu çok işlevlilik, çeviri sürecinde önemli sorunlara yol açmaktadır. Özellikle karşılaştırma işlevi ile zaman zarfı işlevinin bağlam içinde ayrıştırılmaması, Rusçaya aktarımda anlam daralmasına ya da işlev kaymasına neden olabilmektedir.

Henüz ve hâlâ zarflarında ise tamamlanmamışlık, süreklilik ve beklenti gibi örtük anlamsal katmanların belirleyici olduğu görülmüştür. Bu zarflar yalnızca zamansal bilgi aktarmamakta; aynı zamanda anlatı ritmini yönlendiren, beklenti kuran ve söylemsel vurgu oluşturan unsurlar olarak işlev görmektedir. İncelenen çeviri örneklerinde bu çok katmanlı yapının sıklıkla indirgenerek aktarıldığı, özellikle beklenti ve pragmatik vurgu boyutlarının zayıfladığı dikkat çekmektedir. Eski tarihli çevirilerde eksiltme ve sadeleştirme eğiliminin daha belirgin olduğu da gözlemlenmiştir.

Hâlen zarfı ise anlam bakımından hâlâ ile örtüşmesine rağmen, kullanım sıklığı açısından belirgin biçimde geri planda kalmaktadır. Derlem bulguları, hâlen'in daha çok yazılı ve resmî bağlamlarda tercih edildiğini, edebî metinlerde ise sınırlı bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu durum, çeviri sürecinde hâlen'in çoğu zaman çevrilmeden bırakılmasına ya da fil üzerinden örtük biçimde aktarılmasına yol açmaktadır.

Çalışmada ayrıca hâlâ daha ve daha hâlâ gibi pekiştirmeli kullanımlara da rastlanmıştır. Bu tür yapılar normatif dil bilgisi açısından tartışmalı olmakla birlikte, anlatı dili ve üslup tercihi bağlamında değerlendirilmesi gereken örneklerdir ve çeviri sürecinde yoğunluk kaybına uğrayabilmektedir.

Genel olarak bulgular, henüz, hâlâ, hâlen ve daha zarflarının Türkçede anlamsal olarak örtüşen ancak işlevsel ve pragmatik açıdan ayrışan bir sistem oluşturduğunu göstermektedir. Bu ayrışma, Rusçaya çeviri sürecinde özellikle zaman, süreklilik ve beklenti katmanlarının hedef dilde tam olarak karşılanmasını güçleştirmektedir. Çeviri örnekleri, bu zarfların sıklıkla eksiltilecek ya da sadeleştirilerek aktarıldığını ve bunun sonucunda Türkçe metindeki anlatı ritmi ile söylemsel yönlendirmenin zayıfladığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, henüz, hâlâ, hâlen ve daha zarflarının Türkçede salt eşanlamlı zaman belirteçleri olarak değil, bağlama duyarlı ve işlevsel olarak ayrışan bir sistemin parçaları olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. İncelenen örnekler, söz konusu zarfların yalnızca zamansal konumlandırma yapmadığını; aynı zamanda tamamlanmamışlık, süreklilik, beklenti ve anlatı yönlendirme gibi söylemsel işlevler üstlendiğini göstermektedir. Bu işlevsel katmanların Rusçaya çeviri sürecinde çoğu zaman indirgenmesi ya da örtük biçimde aktarılması, Türkçedeki zarfların semantik değerinin tek başına sözlük karşılıklarıyla açıklanamayacağını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla çalışma, Türkçede zaman zarflarının anlamsal değil işlevsel bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini vurgulamakta; çeviri verilerini ise bu işlevsel ayrışmayı görünür kılan karşılaştırmalı bir inceleme alanı olarak değerlendirmektedir. Bu yönüyle makale, hem Türkçenin iç yapısına dair betimleyici katkı sunmakta hem de çeviri sürecinde bağlamsal çözümlemenin zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Erişilebilen literatür çerçevesinde, dört zarfı birlikte, derlem verileri ve Rusçaya çeviri örnekleri

temelinde karşılaştırılabilir olarak ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle makale, henüz, hâlâ, hâlen ve daha zarflarını salt eşanlamlı zaman belirteçleri olarak değil, bağlama duyarlı ve işlevsel olarak ayrışan bir sistemin parçaları olarak değerlendirmekte, çeviri verilerini ise bu ayrışmayı görünür kılan analitik bir araç olarak kullanmaktadır.

Sonuç olarak, söz konusu zarfların eşanlamlı birimler olarak değerlendirilmesi hem kullanım hem de çeviri düzeyinde yetersiz kalmaktadır. Bu zarfların bağlamsal ve işlevsel özellikleri dikkate alınarak ele alınması, hem çeviri çalışmalarında daha isabetli kararlar alınmasına hem de Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde anlam inceliklerinin daha sağlıklı aktarılmasına katkı sağlayacaktır. Zaman zarflarının, çeviride ikincil ayrıntılar değil, söylemi yapılandıran temel bileşenler olarak değerlendirilmesi gerektiği bu çalışmanın temel sonuçlarından biridir.

Kaynakça

Sözlükler ve Veri Tabanları

1. Anthony, L. (n.d.). *AntConc (Version 3.2.4)* [Computer software].
2. Etimoloji Türkçe. (n.d.). “Daha” maddesi. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/daha>
3. Lehçediz. (n.d.). *Tanıklı Türkçe Sözlük: Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü*. <https://lehcediz.com/>
4. Nişanyan, S. (n.d.). *Etimolojik Türkçe Sözlük*. <https://www.etimolojiturkce.com>
5. Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>
6. Türk Dil Kurumu. (n.d.). *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/>
7. İncelenen Eserler (Türkçe)
8. Sabahattin A. (2020). Kurtla kuzu. İçinde *Sırça Köşk* (ss. 121–138). İş Bankası Kültür Yayınları.
9. Bezmen, N. (1994). *Kurt Seyt ve Shura* (31. baskı). PMR Dijital Tasarım.
10. Kemal, O. (2012). Kitap Satmaya Dair. İçinde *Ekmek kavgası*. (ss. 90-96) Everest.
11. Nesin, A. (1973). *Gol kırak* (16. bs.). Adam Yayınları.
12. Pamuk, O. (2012). *Kar*. İletişim Yayınları.
13. Pamuk, O. (2014). *Kafamda bir tuhaflık*. Yapı Kredi Yayınları.
14. Şafak, E. (2016). *Havva'nın üç kızı* (E. Şafak & O. A. Korugan, Çev.). Doğan Kitap.

İncelenen Eserler (Rusça Çeviriler)

1. Али С. Волк и ягнёнок // Рассказы турецких писателей. Пер. с тур.; Предисл. Р. Геннадиева; Ред. А. Золотов. — Москва: Изд-во иностр. лит., 1954.
2. Безмен Н. Курт Сейт и Шура / Пер. А. С. Аврутина. — 2018.
3. Кемаль, О. (1954). Хлеб, мыло и любовь // Рассказы турецких писателей. Пер. с тур.; Предисл. Р. Геннадиева; Ред. А. Золотов. — Москва: Изд-во иностр. лит., 1954.
4. Несин, А. (1973). *Король футбола* (А. Сверчевская & В. Феонова, Пер.). Художественная литература.
5. Памук О. Снег / Пер. А. Аврутина. — СПб.: Амфора, 2007.
6. Памук, О. (2016). *Мои странные мысли* (А. Аврутина, Пер.). Иностранка.
7. Шафак Э. Три дочери Евы / Пер. Е. Е. Большелапова. — СПб.: Азбука, 2017.

Çeviri ve Karşılaştırmalı Dilbilim Kaynakları

1. Baker, M. (2011). *In other words: A coursebook on translation* (2nd ed.). Routledge.
2. Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation*. Oxford University Press.
3. Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English*. John Benjamins.
4. Комиссаров, В. Н. (1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Высшая школа.